

Bilginin Sınırında Bir Arayış: Nicolaus Cusanus'ta Öğrenilmiş Cehalet

A Quest at the Edge of Knowledge: Learned Ignorance in Nicholas of Cusa

FEYZA DEMİR ÇİÇEK

Necmettin Erbakan University

Received: 21.11.2025 | Accepted: 10.03.2026

Abstract: Nicholas of Cusa's doctrine of 'learned ignorance' (docta ignorantia) radically questions the structural limits of human knowledge. According to Cusanus, the human mind, due to its finite and conditional nature, cannot directly comprehend absolute truth (God). However, this limitation is not a deficiency, but rather the very path to wisdom. True wisdom begins with 'knowing what one does not know.' Cusanus argues that all human knowledge is a 'conjecture' (coniectura) and that truth can only be reached through an infinite process of approximation. Using geometric metaphors (circle-polygon) and the principle of 'the unity of opposites' (coincidentia oppositorum), he points to the need for the mind to transcend traditional patterns of logic. This approach brings an inherent critique of scholastic rationalism while also laying the groundwork for the critical stance of modern epistemology. In theology, he takes the tradition of negative theology to its extreme by arguing that God can only be indirectly indicated through negation.

Keywords: History of philosophy, medieval philosophy, Nicholas of Cusa, learned ignorance, unity of opposites.

Giriş¹**Giriş**

15. yüzyıl, Avrupa entelektüel tarihinin paradigmal dönüşümler yaşadığı kritik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Çağ skolastisizminin katı yapısal çerçevesinin tedricen çözülmeye başlaması, Antik Yunan felsefi ve bilimsel mirasına yönelik artan epistemolojik ilgi ile birleşerek, yeni bir entelektüel duyarlılığın teşekkülüne zemin hazırlamıştır. İşte bu geçiş döneminin en dikkate değer simalarından biri olan Nicolaus Cusanus (1401-1464), ne tam manasıyla Orta Çağ'ın skolastik geleneği içine hapsolmuş bir filozof ne de radikal bir kopuşu temsil eden Rönesans düşünürüdür. Cusanus, daha ziyade, her iki dönemin de içinde konumlanan, geleceksel metafizik ve teolojik meselelere bağlılığını muhafaza ederken aynı zamanda bu meseleleri yeni yöntemlerle temellendirme arayışına giren diyalektik bir zihni temsil etmektedir.

Cusanus felsefesinin merkezinde yer alan 'öğrenilmiş cehalet' (docta ignorantia)² kavramı, onun bilgiye, Tanrı'ya ve evrene dair yaklaşımını şekillendiren temel bir ilkedir. Bu kavram, ilk bakışta bir çelişki gibi görünse de aslında insan aklının kendi sınırlılığının farkına varmasının bilgelige giden bir yol olduğunu öne sürer. Ona göre, Tanrı'nın mutlak bilgisi karşısında insan bilgisi her zaman eksik ve sınırlıdır. Ancak bu sınırlılığı fark etmek, gerçek anlamda bir bilme edimi için zorunludur. Bu nedenle, cehalet bir yoksunluk hali değil, düşünsel bir olgunluğun ve alçakgönüllülüğün adıdır.

Bu çalışmanın temel amacı, Cusanus'un öğrenilmiş cehalet doktrininin felsefi temellerini sistematik bir biçimde çözümlemek ve onun epistemolojik sonuçlarını değerlendirmektir. Makale, söz konusu öğretinin, Cusanus'un Tanrı anlayışı, bilginin imkânına dair kuşkucu-ihtiyatlı tavrı (epistemolojisi) ve insan aklının yapısal sınırlarına ilişkin bağı ortaya koymayı hedeflemektedir. Argümanımız, öğrenilmiş cehaletin, salt bir teolojik kavram olmanın ötesine geçerek, kökleri Yeni-Platoncu negatif teolojide

¹ Bu çalışma, yazarın doktora tez çalışmasında ileri sürülen fikirlerin gözden geçirilip yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkarılmıştır.

² Cusanus'un De Docta Ignorantia adlı eserinin Türkçe'deki karşılığı Yalçın Koç tarafından Bilmeyişin Tanıtılması Üzerine (Koç, 2009, s. 32) şeklinde ifade edilmiştir. Biz çalışmamızda daha yaygın bir kullanım olduğu için öğrenilmiş cehalet kavramını kullanmayı tercih ettik.

olan, ancak modern dönemin eleştirel düşüncesine açılan epistemolojik bir model teşkil ettiği yönündedir.

İncelememiz, bu kavramın, geç Orta Çağ skolastisizminin iddialı akılcılığına nasıl bir içkin eleştiri getirdiğini ve 'cehalet'i edilgen bir bilgisizlik durumu olmaktan çıkarıp nasıl aktif bir metodolojik ilkeye, hatta entelektüel bir erdeme dönüştürdüğünü araştıracaktır. Nihai hedefimiz, Cusanus'un bu radikal kavrayışının bilginin kesinliği ve aklın sınırları hakkındaki modern tartışmalara nasıl ışık tuttuğunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Cusanus düşüncesinin Rönesans hümanizmi ve Alman idealizmi üzerindeki dolaylı etkisi de ele alınarak, onun tarihi yönü değerlendirilecektir.

1- Nicolaus Cusanus'un Felsefi Düşüncesine Genel Bir Bakış

Cusanus'un felsefi düşüncesi, skolastik geleneğin çözülmeye başladığı ve Rönesans hümanizminin epistemolojik temellerinin atıldığı bir geçiş döneminde teşekkül etmiş olup, iki tarihsel dönem arasında inşa edilen diyalektik bir köprü işlevi görmektedir. Köken itibarıyla derin bir teolojik formasyona sahip olmasına karşın, Cusanus bilgi, evren ve Tanrı hakkındaki meseleleri ele alırken salt dogmatik otoritelere atıfla yetinmemiş; aksine, akıl yürütmeyi, entelektüel sezgiyi ve matematiksel metaforları sistematik bir şekilde işleterek çok boyutlu ve özgün bir düşünsel sistem inşa etmiştir.

Cusanus'un felsefi sisteminin odağında, Tanrı-insan-evren ilişkisinde bilginin epistemolojik imkânına dair bir sorgulama yer alır. O, bilginin sadece akılsal bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda bir farkındalık biçimi olduğunu öne sürer. Bu farkındalık, insanın kendi sınırlılığını kavramasıyla başlar. 'Docta ignorantia' kavramı da tam bu bağlamda, bilgi sürecinin başlangıcına yerleştirilir: insan, bilmediğini bildiğinde gerçekten bilmeye başlamıştır (Cusanus, De Docta Ignorantia, I).

Bu bağlamda Cusanus'un felsefesi hem epistemoloji hem de ontoloji düzeyinde özgünlüğe ulaşmıştır. Bilginin sınırlarını belirlerken kullandığı başlıca yöntemlerden biri zıtların birliği (coincidentia oppositorum) ilkesidir. Bu ilke, Tanrı'nın akıl yoluyla kavranamayacak kadar aşkın ve mutlak olduğunu vurgular. Çünkü Tanrı, bütün zıtların –örneğin sonlu ile Sonsuzun, bir ile çoğun, varlık ile yokluğun – bir araya geldiği yegâne gerçekliktir. Bu gerçekliği kavramaya çalışan insan aklı, kaçınılmaz olarak kendi sınırlarıyla yüzleşir.

Cusanus insan bilgisinin yapısal sınırlılığını ve Tanrı'ya ilişkin kavrayışımızın niteliğini somutlaştırmak için geometrik metaforlardan, özellikle de daire ve doğru paradoksundan sistematik bir şekilde yararlanır. Cusanus düşüncesinde insan aklı ile İlahi Hakikat arasındaki derin uçurum, onun düşüncesinde sonlu bir çemberin sonsuz bir doğruya hiçbir zaman ulaşamamasıyla temsil edilir.

Cusanus'a göre, bir çemberin çapının sonsuz bir şekilde büyütülmesi durumunda, çevresinin giderek bir doğruya yaklaşması gibi, insanın bilgisi de sonsuz bir çaba ile geliştikçe İlahi olana doğru bir yaklaşım sergiler. Ancak, bu çaba hiçbir zaman tam bir örtüşmeye, yani mutlak bilgiye dönüşmez. Zira Tanrı, insanın sınırlı kavrayışını bütünüyle aşan ve hiçbir kalıba sığdırılamayan Sonsuz bir Mutlaklıktır. Bu metafor, Cusanusçu epistemolojinin özünü oluşturur: İnsan bilgisi, hakikati ancak sonsuz bir yaklaşım süreci içinde, dolaylı ve sembolik bir biçimde temas edebilir; onu doğrudan ve eksiksiz bir şekilde kuşatamaz (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 8).

Cusanus'un epistemolojik modelinde dikkate değer bir boyut, onun mistik teoloji geleneğiyle girift ilişkisidir. Özellikle Sahte Dionysos'un negatif teolojisi ve Meister Eckhart'ın Tanrı'yla sezgisel bir temas kurması, Cusanus'un düşüncesinde belirleyici bir iz bırakmış; Tanrı'ya ilişkin bilginin, rasyonel çıkarımın ötesinde, entelektüel bir sezgi (*visio intellectualis*) yoluyla mümkün olabileceği fikrini derinleştirmiştir (Cusanus, *De Coniecturis*, II, 1).

Ancak Cusanus'ta bu mistik miras, akıldışı bir irrasyonalizm olarak değil, aksine, aklın kendi içsel sınırlarını tanıyıp aşma çabasının bir ifadesi olarak tezahür eder. Onun 'öğrenilmiş cehalet' doktrini çerçevesinde, mistik sezgi ve rasyonel araştırma birbirini dışlayan değil, tamamlayan iki boyut olarak konumlanır: Akıl, ulaşabileceği en yüksek noktada kendi yetersizliğini idrak eder ve bu noktada, hakikatin dolaysız kavranışına açılan bir sıçrama için zemin hazırlar (Moran, 2007, s. 185). Böylece Cusanus, mistik tecrübeyi, aklın doğal bir uzantısı ve nihai ifadesi olarak kavramsallaştırır.

Cusanus'un felsefi düşüncesi, aklın kapasitesini yadsımayan, ancak onu kendi yapısal sınırları karşısında metodolojik bir tevazuya çağırarak diyalektik bir bilgi modeli inşa eder. Bu model, insan zihninin sonlu koşullarını mutlak bir referans noktasına dönüştüren skolastik rasyonalizme içkin bir eleştiri getirirken modern düşünce şüphecililiğinin önünü açmıştır

denilebilir. Cusanus'un öğrenilmiş cehalet merkezinde şekillenen bu yaklaşım, bilginin imkânını, mutlak hakikatin doğrudan temsilinde değil, onunla kurulan sonsuz bir yaklaşım ve yorum sürecinde konumlandırarak, modern epistemolojinin eleştirel odağına öncülük etmiştir.

2- Öğrenilmiş Cehalet Kavramının Tanımı ve Kökeni

'Docta ignorantia' (öğretilmiş cehalet) terimi, insan bilgisinin doğasındaki sınırlılığı ve yetersizliği ifade eden Latince bir kavramdır. Bu felsefi yaklaşıma göre, insan zihni mutlak hakikati bütünüyle kavrayamaz; onu yalnızca kısmi bir biçimde idrak edebilir ve doğrulayabilir. Buradan hareketle, bireyin entelektüel sınırlarının sürekli olarak farkında olması ve bu öz-birliğin durumunun, gerçek anlamda bilgelige ulaşmanın temel ilkesini teşkil ettiği sonucuna varılır. Söz konusu düşünce, Sokrates'in "Bildiğim tek şey, hiçbir şey bilmediğimdir." (Plato, Apology, 22d) ünlü önermesiyle paralellik göstermektedir. Bu önerme, salt bir alçakgönüllülük göstergesi olmanın ötesinde, Sokrates'in diyalektik yönteminin ve epistemolojik perspektifinin temel taşı oluşturur. Nihayetinde, bu ifade, onun bilgi arayışındaki eleştirel ve sorgulayıcı tavrını yansıtan merkezi bir anahtar işlevi görür.

Öğrenilmiş cehalet (docta ignorantia) kavramı, kökenleri itibarıyla ilk kez Augustinus (354-430) tarafından kullanılmıştır. Augustinus bu kavramı özellikle dua bağlamında ele alır ve onu, insanın kendi sınırlarını ve Tanrı karşısındaki konumunu idrak etmesinin bir ifadesi olarak yorumlar. Ona göre dua, öğrenilmiş bir cehalet hâlidir; bireyin kendi bilgisizliğini bilmesi ve bu yolla Tanrı'nın aşkınlığına yönelmesidir. Bu süreç, insan aklının sınırları içinde kalmakla birlikte, aynı zamanda ilahi olanla kurulan deneyimsel bir ilişki üzerinden anlam kazanır. Bu ilişki, tevazu içinde Tanrı'nın yüceliğini ve sevgi dolu varlığını kavramayı, nihayetinde ise insanın kendini ilahi gizeme teslim etmesini içerir. (Augustinus, 2023, s. 29)

Cusanus, Casarella'nın vurguladığı üzere öğrenilmiş cehalet kavramını, başta Augustinus, Sahte Dionysos, Musa b. Meymun, Gazzali, Bonaventura ve Petrarca olmak üzere, Hristiyan, Yahudi ve Müslüman yazarların zengin felsefi ve edebî geleneğinden miras almış ve Augustinus ve Sahte Dionysos'a göre daha sistematik bir çerçeveye oturtmuştur (Casarella, 2006). Cusanus'a göre her iki düşünür de hakikate ulaşmanın yolunun 'öğrenilmiş cehalet'ten geçtiğini öne sürmüştür (Cusanus, De Docta Ignorantia, I, 1). Sonrasında Bonaventura (1221-1274), söz konusu kavramı, mistik teoloji

bağlamında epistemolojik bir tavır olarak ele almış ve insan aklının ilahi hakikat karşısındaki sınırlarını işaret etmek suretiyle mistik bilginin bir boyutunu vurgulamıştır (Bonaventura, *Breviloquium*, V, 6, 8).

Öğrenilmiş cehalet kavramı, kökleri itibarıyla Orta Çağ felsefi ve teolojik söyleminde mevcut olmakla birlikte, en sistematik ve kapsamlı işlenişine Cusanus'un *De Docta Ignorantia* (Öğrenilmiş Cehalet Üzerine) adlı eserinde kavuşmuştur. Cusanusçu bu epistemolojik çerçeve, daha sonraki dönemde Pico della Mirandola (1463-1494) ve Gisbertus Voetius (1589-1676) gibi düşünürler tarafından da benimsenerek yeniden yorumlanmıştır (Baines, 2022, ss. 161-187; Mirandola, 1956, s. 16).

Cusanus'un *De Docta Ignorantia* adlı eseri, bu perspektifle, “en büyük bilgeliliğin bilgisizlik olduğu” tezini işler. Ona göre, dönemin entelektüel ortamında en acil ihtiyaç, insanın kendi bilişsel sınırlarının farkına varmasıdır. Cusanus, eserinin girişinde, Tanrı'nın insanın doğasına ‘bilme arzusu’ yerleştirdiğini, ancak insani yargıların nihai hakikati mutlak anlamda kavrayamayacağını, yalnızca ona yaklaşabileceğini savunur.

Cusanus'un yaklaşımında bu kavram, bireyin kendi bilgisizliğinin farkına varması ve bu farkındalık üzerinden hakikatle yüzleşmesi anlamına gelir. Başka bir deyişle, insan ancak cehaletinin bilincine vararak ve aklın sınırlarını aşmaya yönelik bir çaba içine girerek Tanrı'yla karşılaşabilir. Bu, salt bir bilgisizlik durumu değil, aksine derin bir kavrayışla desteklenen epistemolojik bir tutumdur (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 1).

Cusanus felsefesinde öğrenilmiş cehalet kavramı, insan aklının yapısal sınırlarını epistemolojik bir ilke olarak temellendirir. Ona göre, insan zihni sonlu ve görelî olgular düzleminde işlev gösterirken, mutlak ve sonsuz olan Tanrı'yı doğrudan kavrama kapasitesinden yoksundur. Bu nedenle, gerçek bilgelik, insanın bu sınırlılığını sistematik bir biçimde kavramasından, yani cehaletinin bilincine varmasından geçer.

Bu bağlamda Cusanus, Sokrates'i “kendi bilgisizliğini bilme” erdemi için, Kral Süleyman'ı ise insan bilgisinin her şeyi açıklamadaki aczini vurguladığı için takdir eder. Ayrıca, Aristoteles'in “güneşe bakan baykuşlar” metaforunu hatırlatarak, insan aklının hakikatin saf ışığı karşısındaki durumunu betimler: tıpkı yarasanın güneş ışığında net görememesi gibi, insan zihni de mutlak hakikati doğrudan kavrayamaz (Aristotle, Chapter I, 993a, (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 4).

Cusanus'a göre öğrenilmiş cehalet, her zaman sonsuz, mutlak ve insana gizli olan Tanrı'nın bütünüyle aşkını kabul eder. Bu düşünce, bize ilahi doğa hakkında keşfettiğimizi düşündüğümüz şeyleri rasyonel olarak uzlaştıramayacağımızı öğretir. Cehaletimiz konusunda öğrenilmiş hâle gelmek, şeylerin hakikatının, onların gerçekte ne olduklarının, kaçınılmaz bir şekilde kavrayışımızı aştığını kabul etmektir (Harries, 2024, s. 43). Ona göre bilinemez olan Tanrı'nın hakikatını, görünenlerin ötesine geçerek anlaşılmaz hakikate anlayamayan bir şekilde sıçramak dışında bilemeyiz.

Dolayısıyla Cusanus'a göre, hakikatin kendisi olan bilinemez Tanrı'ya ilişkin bilgi, ancak rasyonel çıkarımların ve duyusal verilerin (görünenlerin) ötesine sıçrayan mistik bir kavrayışla mümkün olabilir. Bu, 'anlaşılmaz hakikatin' (veritas incomprehensibilis), 'anlaşılmaz bir tarzda' (modus incomprehensibilis) idrak edilmesidir. Bir başka deyişle, ancak kıyasî akıl ötesi (supra-rational) bir sıçrama (excessus) ile Mutlak Varlık'la doğrudan ve aracısız bir karşılaşma yaşanabilir. Bu durum, bilginin nihai sınırında, bilginin yerini sezgiye ve entelektüel sevgiye bıraktığı bir metafizik tecrübe alanına işaret eder.

Cusanus'un öğrenilmiş cehalet kavramının bugün çok çeşitli çağdaş felsefe okulları tarafından olumlu karşılanmasına rağmen henüz kendi döneminde bile dikkatleri celbettiğini belirtmek gerekir. Sözgelimi Wenck (ö.1460) Cusanus'un eserine karşı kendi eseri olan Bilinmeyen Öğrenme Üzerine (De Ignota Litteratura, 1442 ya da 1443) ile ciddi bir tartışma başlatmıştır. Wenck'in eleştirisine cevaben Cusanus 1449'da 'Apologia Doctae Ignorantiae' (A Defense of Learned Ignorance) adlı eserini kaleme almıştır. Wenck'e göre, Cusanus'un zıtların Tanrı'da örtüştüğü öğretisi, Aristoteles'in çelişmezlik ilkesini alaşağı eder ve sapkınlığa yol açar: Teslis inancındaki kişiler ile Tanrı ile yaratılış arasındaki ayrımlar ortadan kalkar ve 'Mesih'in bireyselliği' yok edilir (Hopkins, 1981). Cusanus'un öğrenilmiş cehalet öğretisinin sonraki yüzyıllarda, özellikle de modern dönemin filozofları ve teologları tarafından nasıl yorumlandığı üzerine son zamanlarda çalışmalar yapılmaktadır (Betz, 2024, s. 3). Modern felsefi söylemde kavramın kendisi açıkça bu isimle anılmasa da Cusanus'un öğrenilmiş cehalet ile ortaya koyduğu ve insan bilgisinin yapısal sınırlarına yaptığı vurgunun, özellikle modern epistemolojide bilginin imkân ve sınırlarının çizilmesi noktasında öncü bir işlev gördüğü ve sonraki düşünürlere önemli bir ışık tuttuğu

söylenilebilir. Cusanus'un modernliği, skolastik dönemin varlık odaklı dogmatik yapısından, öznenin bilme kapasitesi ve sınırları üzerine kurulu eleştirel bir epistemolojiye geçişi temsil etmesinde yatar.

Ernst Cassirer'e göre Cusanus ilk modern düşünürdür (Cassirer, 2018, s. 21). Bunun temel sebebi şudur: Cusanus, sonlu ve sonsuz arasındaki karşıtlığı dogmatik bir kabul olarak değil, insan bilgisinin koşulları ve sınırları içerisinde ele alır. İnsan zihninin sonlu, hakikatin ise mutlak olduğunu fark ederek, bilginin ancak bilmediğini bilmek ve oransal bir yaklaşım ile mümkün olduğunu savunur. Bu, bilginin kesinliğinden şüphe eden ve sınır çizen eleştirel felsefenin ilk adımıdır. Ayrıca Cusanus varlığı anlamak için matematiği ve sembolizmi bir yöntem olarak kullanır. Denilebilir ki O, hakikatin hazır bir veri olarak değil, zihnin matematiksel ve oransal etkinliğiyle inşa edilen/yaklaşılan bir süreç olduğunu göstererek modern epistemolojiye öncülük etmiştir. O, Orta Çağ'ın kapalı evreninden ve mantığından ayrılarak Kant'ın eleştirel aklına (Hopkins, 2002, s. 15), Descartes'ın sınırsızlık fikrine (Descartes, 1989, s. III, Çiçek, 2024, s. 2) ve Leibniz'in bireysellik anlayışına (Leibniz, 2011, s. 57) yaklaşmıştır.

Ona göre böyle bir cehalet birinin bilinemeyecek olanı bildiğine inandığı bir bilgi değil, aksine, bilmenin bilemeyeceğini bilmek olduğu bir bilgidir (Cusanus, *Apologia Doctae Ignorantiae*, 27; *De Docta Ignorantia*, I, 1). Bunun farkına varmak da bir tür dini tecrübe ile mümkündür. Bu kavram, insan kavrayışının ötesinde yer alan şeylerin gerçekliğine dair ifşa edici bir kavrayış sağlar. Cusanus sık sık okuyucuyu 'öğrenilmiş cehaletin ışıığında' sorunu gözden geçirerek görünürdeki zıtların birliğini görmeye teşvik etmiştir.

Bu bağlamda öğrenilmiş cehalet arayışı, bilgeliğin gerçek anlamda özümsemesini ve sınırların açıkça kabul edilmesini gerektirir. Cusanus'un hakikat arayışı birçok türden sınırı aşar ve her durumda, bireyin bu sınırları aşması kendi başına önemlidir. Her geçiş, sonlu olanın içinde sonsuz olanın sınırsız varlığına yeni bir pencere açar.

3- Bilginin Sınırları: Aklın ve Duyuların Yetersizliği

Cusanus'a göre epistemolojik sürecin başlangıç noktası, insanın kendi bilişsel sınırlarını ve cehaletini tanımasıdır. Bu farkındalığa ulaşmak, 'öğrenilmiş cehalet' düzeyine erişmek anlamına gelir. Bu paradoksal bilgelik hali, bilginin artmasıyla kişinin aslında ne kadar az şey bildiğini daha derinden

kavramasıyla olgunlaşır. Dolayısıyla, Cusanusçu sistemde bilgi edinme süreci, aynı zamanda bir 'bilgisizlik bilgisi'ne doğru gerçekleşen diyalektik bir ilerleyiştir.

Cusanus insanın araştırmak için yola çıktığı gerçeklikleri kavrayamayacağını iddia eder. Ona göre mümkün olan en yüksek bilgi türü, yani hakikat bilgisi, insanlara ulaşılamaz durumdadır. Cusanus'a göre, her zaman tam 'hakikat kesinliği'nden (*precisio veritatis*) yoksunuzdur, öyle ki tüm bilginiz, bu kusurlu haliyle 'varsayım' olarak adlandırılmayı hak eder. Nitekim, ona göre bilgelerin tüm olumlu iddiaları varsayımlardır. (Cusanus, *De Coniecturis*, I, 13).

Ona göre her varlık sadece kendi özünde olduğu gibidir; bir başkası tarafından kavrandığında ise zorunlu olarak o kişinin zihinsel kalıplarına göre değişime uğrayarak 'başka türlü' (*alter*) algılanır. Bu nedenle Mutlak Birliğin 'özdeşliği' (*identitas*), başka bir zihin için paylaşılamaz ve olduğu gibi erişilemez kalmaya mahkumdur (Cusanus, *De Coniecturis*, I, 13).

Cusanus, buradan hareketle bir şeyi ancak kendi öz varlığında olduğu gibi kavradığımızda tam olarak anlamış olduğumuzu; aksi takdirde zihnimiz onu kaçınılmaz olarak 'başka bir şekilde' (*aliter*) ve dolaylı olarak algıladığını ifade etmiştir. Eğer aklımız nesneyi kendisinden başka kavramlarla (semboller veya sıfatlar gibi) tanımlıyorsa, bu durum hakikati olduğu gibi değil, sadece zihnimizdeki bir yansımasını kavradığımız anlamına gelir. (Cusanus, *De Coniecturis*, I, 13). Başka bir ifadeyle gündelik ve hatta felsefi tüm bilginiz, anlaşılır gerçekliği başka bir şekilde kavrar. Söz gelimi, ona göre insanlar, Tanrı'yı Tanrı'nın yerine geçen sembollerle (haç, yıldız vs.), O'nu tarif eden sıfatlarla (Rahman, Kâdir vb.) ve O'na benzettiğimiz analogilerle (ışık, kaynak vs.) ya da O'nun hakkında kurduğumuz negatif ifadelerle (O, şu değildir vb.) anlamaya çalışıyor. Bu yöntemler yanlış değildir; hatta zihnimizin onu kavramak için kullandığı tek yoldur. Ancak, bunların nihai hakikatin kendisi olmadığını, sadece birer temsil olduğunu bilmek zorundayız.

Yine Cusanus zihnin hakikat bilgisini bir dairenin içine çizilen çokgene benzetmiştir. Çokgene ne kadar kenar eklersek ekleyelim, asla daireye eşit olamayacaktır. Böylelikle bizim zihnimiz hakikate daha da yaklaşıp bile asla onunla eşdeğer olamaz (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, III, 4). Başka bir deyişle, çokgen nasıl içinde bulunduğu daireye sonsuza kadar

yaklaşabilirse, ama onunla örtüşemezse, beşerî bilgi de hakikate olsa olsa yaklaşabilir (Eco, 2021, s. 285).

Bu nedenle, Cusanus, insanın herhangi bir şeyi olduğu gibi tam olarak anlayamayacağını savunmaktadır. Cusanus'un dediği gibi, "Hiçbir şey, olduğu gibi, kendi öz hakikati aracılığıyla olmadıkça elde edilemez. Bu nedenle, o, olduğu gibi, yalnızca İlahi Kavrayış'ta elde edilir; ki o, tüm şeylerin hakikatidir ve onun aracılığıyla tüm varlık var olur. Diğer akıllarda ise o başka bir şekilde ve çeşitli biçimlerde (Cusanus, De Coniecturis, I, 13). Cusanus bunu insan zihninin temel bir sınırlılığı olarak görür. Hiçbir insan bunu aşamaz veya üstesinden gelemeyebilir. Bu sınırlılık, inkâr edilemez metafizik bir gerçek olarak durur.

Cusanusçu perspektifte, öğrenilmiş cehalet temelde bir epistemolojik ilke ve teolojik bir tavır olarak işlev görür. Bu yaklaşım, insan aklının mutlak, sonsuz ve özü itibarıyla gizli olan Tanrı'nın aşkınlığını (transcendentia) nihai bir şekilde radikal biçimde kabul etmekle başlar. Bu kabul, insanın sahip olduğu rasyonel kategoriler ve Aristoteles'in çelişmezlik yasası temelinde işleyen akıl yürütme yöntemleriyle ilahi doğa hakkında elde ettiğini düşündüğü bilgileri tutarlı bir sisteme kavuşturmasının (uzlaştırmasının) imkânsız olduğunun da kabulüdür.

Kuşkusuz, Cusanus'un epistemolojik eleştirisi, skolastik düşüncenin - özellikle de Aristotelesçi-Thomasçı geleneğin- bilgiye ilişkin metodolojik güvenine yöneltilmiş radikal bir itiraz olarak değerlendirilebilir. Skolastik paradigmadaki, duyuşal deneyimle başlayan ve akılsal soyutlama (abstractio) yoluyla tümel kavramlara yükselen bir süreç, güvenilir bilginin (scientia) temel yolu olarak kabul görür. Buna karşın Cusanus, duyuşalın özü itibarıyla aldatıcı olduğunu ve nesnelerin gerçekliğinden ziyade yalnızca görünüşlerini sunabildiğini savunur. Bu minvalde, duyuşal veriyi tamamen reddetmez; onun ampirik düzlemde işlevsel bir değeri olduğunu kabul etmekle birlikte, duyuşal bilginin sınırlılığını ve yanıltıcı doğasını, bilginin nihai hedefi olan mutlak hakikate ulaşma bağlamında sistematik bir şekilde sorgular (Cubillos, 2012, s. 241). Onun öğrenilmiş cehalet öğretisi, bu yapısal sınırların metodolojik bir bilinçe dönüştürülmüş halidir.

Bu anlayışta aklın görevi yalnızca tanımlamak değil, aynı zamanda sınırlarını tanımlamaktır. Cusanus'un epistemolojisinde tevazu, aklın işlevsel bir gereğidir; zira bilginin kendisi, sınırlılığı bilmenin üzerine kuruludur. Bu

yaklaşım, sadece teolojiyle sınırlı kalmaz; kozmoloji ve matematik gibi alanlarda da Cusanus, mutlak doğruluk yerine varsayımsal bilgi fikrini savunur. Bu, bilimin dogmatik kesinlik yerine sürekli bir sorgulama süreci olması gerektiği yönündeki modern düşüncelere ilham veren bir perspektiftir.

Dolayısıyla Cusanus'un bilgi anlayışı, aklın sınırlılığını dışlayıcı değil, bilginin özüne dâhil eden bir yaklaşım sergiler. İnsan, kendi sınırlarının farkına vardıkça hem daha doğru bir bilgiye ulaşır hem de hakikate karşı daha saygılı bir konuma yerleşir. Bu ise, öğrenilmiş cehaletin felsefi temelidir.

4- Öğrenilmiş Cehalet ve Teoloji

Cusanus'un öğrenilmiş cehalet öğretisi, yalnızca epistemolojik değil, aynı zamanda derin bir teolojik boyuta sahiptir. Onun bilgiye dair sınırlandırıcı yaklaşımı, özellikle Tanrı düşüncesi etrafında şekillenir. Cusanus'a göre, Tanrı hakkındaki her tür bilgi iddiası, insan aklının sınırlı doğası nedeniyle daima eksik ve temsildir. Bu nedenle Tanrı'yı bilmenin en yüksek biçimi, O'nu hiçbir zaman tam olarak bilemeyeceğimizi bilmektir (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 1; Miller, 2021, s. 14). İşte bu, teolojide 'negatif (apofatik) teoloji' olarak bilinen yaklaşımın özüdür ve Cusanus da bu geleceğin önemli temsilcilerinden biridir ((Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 26).

Öğrenilmiş cehalet öğretisiyle aklımızı yöneten kuralları aşmakla, zihnimizin sonsuz Tanrı'yı kavranamaz bir şekilde kavrayabildiği inancı ve Tanrı'yı düşünmenin Cusanus'un hayat boyu süren temel projesi olduğu söylenebilir (Magee, 2025, s. 31).

Öğrenilmiş cehalet öğretisi, Tanrı'yı biliyor olmamız, yani teknik olarak Tanrı'ya tek anlama gelecek şekilde, hiçbir şeyi yükleyemeyeceğimiz bilgisine ilişkindir. Biz Tanrı'yı birçok çelişik yüklem aracılığıyla bilebiliriz; ancak bu tür bir bilgi doğal olarak bizim sınırlı beşerî kapasitemiz açısından paradoksal görünmektedir. Cusanus'un iddiası, Tanrı'nın hem Maksimum hem de Minimum olduğudur: Maksimum olmak olabileceği her şey olmak demek olduğu için, en geniş anlamda, Maksimum olarak Tanrı aynı zamanda olabileceği kadar küçük de dolayısıyla Minimum da olmalıdır. (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 3; Topaloğlu, 2022, 238) Birlik ve Çokluk'un özdeşi olarak Tanrı, 'içine almış/katlamış' (complicatio) var oluşun bütün zenginliğini içermelidir (Mctighe, 1958, Cusanus, *De Docta Ignorantia*, II, 1).

Her şeyi Tanrı ‘içine alıyor/katlıyor’ demek her tekil şeyin anlam ya da öneme bütünüle olan ilişkisi yoluyla sahip olduğu, dolayısıyla her şeyin diğer her şeyle bağlantılı ya da onlarla ilişkili olduğu anlamına gelir. Cusanus için bu, her tekil şeyin kozmostaki tek bir noktada birbirine bağlı bir dizi ilişkiye büzülmüş kendi başına bir evren olduğunu söylemekle eşdeğerdir. Cusanus insan zihninin yapısal olarak Tanrı’nın zihniyle eş yapılı olduğunu da telkin eder. Beşeri zihin ile tanrısal olan arasındaki temel fark, Tanrı’nın kendi zihniyle şeyleri yaratırken bizim sadece şeylerin imge ya da düşünce-sini yaratıyor olmamızdır (Özcangiller, 2023). Tanrı gerçek bir dünya yaratır, oysa insan zihinsel bir dünya, bir düşünceler dünyası yaratır. Yine de fiziksel çabayla matematik bilgimizi kullanarak düşüncelerimizi belli bir kesinliğe dönüştürebiliriz. Şu hâlde insan ile Tanrı arasında bir benzerlik vardır; Cusanus bu benzerliği kullanmaktan çekinmez ve insanı ‘ikinci bir Tanrı’ olarak ele alır. (Cusanus, *De Beryllo*, 5; Özcangiller, 2023, s. 66)

Cusanus biz insanların diğer hayvanların aksine bir idrake (intellectus) sahip olduğunu ifade eder. Ona göre özgürlüğün olmadığı yerde, doğru anlamda akıl da yoktur. Öyleyse özgür ve akıllı bir varlığın var olabileceği en iyi yol nedir? Cusanus, bunun özgürce doğru olduğunu bildiği şeyi kucaklayarak olabileceğini öne sürer. (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 2; Harries, 2024, s. 44).

Cusanus, doğru olduğunu düşündüğümüz şeyin genellikle çeşitli perspektiflerle sınırlandırıldığının farkındadır. Ancak hakikati seven özgür bir akıl, bu tür sınırlamaların üstesinden elinden geldikince gelmeye çalışacak ve perspektifsel sınırlamalar olarak tanıdığı şeyi aşarak onu bağlayacak hakikate ulaşacaktır. Gerçekten özgür olmak, o hakikat tarafından bağlanmaktır. Hakikat sevgisi burada tatmin bulur (Harries, 2024, s. 44).

Ancak hakikat ulaşma amacıyla koşan insanın sonlu doğası, başka bir perspektif tarafından sınırlandırılmıyor mu? En doğru olarak aldığımız şeyle hakikat arasında her zaman bir mesafe yok mudur? Cusanus’a göre bir araştırma yapan herkes, belirsiz olanı, kesin olarak alınan şeyle karşılaştırarak, oransal olarak yargılar (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 2).

Orta Çağ analoji tartışmalarında merkezi bir rol oynayan proportio (oran) kavramına Cusanus da felsefesinde yer vermiştir. Ona göre “her araştırma ister kolay ister zor olsun, karşılaştırmalı bir oran aracılığıyla ilerler.

Ancak Sonsuz, Sonsuz olarak bilinmezdir; çünkü tüm karşılaştırmalı ilişkilerden (oranlardan) müstağnidir” (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 3).

Cusanus’a göre sonlu ile Sonsuz arasında doğrudan bir karşılaştırma (orantı) imkânsızdır, çünkü bunlar aynı kategoride değildir. Bu nedenle Cusanus, zihnimizin bir sıçrama yapması gerektiğini söyler: Bu sıçrama sonlu olanı incelemekten, onun temsil ettiği mükemmel ve sınırsız ilkeyi (Sonsuz’u) sezmeye doğru bir sıçramadır (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, II, 2). Bu, bir yapboz parçasına bakıp bütün resmin neye benzeyebileceğini hayal etmeye benzer. Yapboz parçası (sonlu nesne) bütün (Sonsuz) değildir, ama onun hakkında bize bir fikir verebilir.

Harries’in vurguladığı gibi sayısal maksimum, sonlu aklımızın ulaşamayacağı bir yeri aşar: o sonsuzdur. Ama en büyük sayıyı kavrayamamak da onu düşünebiliriz, hatta sayma yeteneğimizle kaçınılmaz olarak bu düşünceye yönlendiriliriz. Maksimum sayı Cusanus için Tanrı’nın bir sembolü olarak hizmet eder. Sonsuz Tanrı da kavranamaz. Ama bunu söylemek için bile, sonsuz hakkında bir miktar kavrayışa sahip olmalıyız. Aklımızın sonluluğu üzerine düşünme, bu sınırlamanın ötesine geçmemize izin veren bir şeyin içimizde olduğunu varsayar: bu, bilinemez olanı bilmeden kucaklamamıza izin verir, böylece cehaletimiz öğrenilmiş hale gelir (Harries, 2024, s. 46).

‘Sayı’, Cusanus felsefesinde tüm karşılaştırmalı oranların ve dolayısıyla tüm kavrayışın varsayımı olarak anlaşılır. Cusanus’a göre, karşılaştırmalı bir oran kurmak hem bir uyumu hem de bir farklılığı (başkalığı) içermek zorundadır; bu ilişki ise ancak sayı kavramı aracılığıyla zihinsel bir zemine oturabilir. Bu bakımdan sayı, yalnızca matematiksel niceliklerde değil, tözsel veya ilineksel olarak birbirine yaklaşan ya da birbirinden ayrılan tüm varlıklar arasındaki uyumun temel koşuludur. Pisagor’un “her şeyin sayılarla kurulduğu ve anlaşıldığı” yönündeki kanaati de muhtemelen sayının her türlü karşılaştırmalı yargının ve kavrayışın temel varsayımı olmasından kaynaklanmaktadır. (Cusanus, *De Docta Ignorantia*, I, 3).

Albertson, ‘De Docta Ignorantia’nın giriş bölümünün “Boetius’un ‘De Arithmetica’sının doğru bir özeti olarak hizmet edebileceğini” öne sürerek ‘De Docta Ignorantia’yı Hristiyan Yeni-Pisagorculuk geleneğine yerleştirir (Albertson, 2016, s. 155). Ancak Hristiyan düşüncesi ve Pisagor’un bir arada oluşunda şöyle bir sorun vardır: Tanrı’nın sonsuzluğu ile Pisagorcu inanç, yani matematiğin ilkelerinin tüm şeylerin ilkeleri olduğu

inancı arasında bir gerilim var gibi görünüyor. Cusanus'a göre sayma yeteneği, herhangi bir şeyi anlama yeteneğimizin bir varsayımıdır.

Cusanus, matematiği genellikle aklın soyut olanı kavraması ve biline-
mez olanı anlamaya yaklaşması için bir araç olarak kullanmıştır (Jaspers &
Jaspers, 1974, s. 71). O, sayıların insan aklının bir yaratımı olduğu konusun-
daki sıkça tekrarlanan kanaati ifade eder. Bu nedenle onlar hiçbir şeyin baş-
langıcı olamazlar. Bu ifadesiyle kendini Pisagor'dan uzaklaştırmıştır. Pisa-
gor'un sadece sembolik olarak -yani yetersiz bir şekilde- İlahi İdrakten çı-
kan sayı hakkında konuştuğu söylenir. Bu yetersizliğin derinliği, Tanrı'nın
sonsuz ve ebedi akli ile bizim sonlu aklımızı ayıran uçurumla gösterilir.
Cusanus'un matematiksel sayıyı ilahi sayının bir sureti olarak nitelendirmesi-
ni yanlış anlamamak için bu uçurum akılda tutulmalıdır. Buradaki suret
(imago), kavrayıştan kaçan bir ilişki için bir metafordur (Özcangiller, 2024,
557)

Cusanus felsefesinde bir diğer önemli fikir, Tanrı'nın tüm şeylerin hak-
kikati olduğu ifadesidir. Cusanus'un şeyler şemasında, İlahi Birlik her şey-
den önce gelir ve her şeyi içerir (complicatio). 'İçerme' (complicatio) ile
Cusanus Tanrı'nın birliği içinde tüm zıtlıkları kucakladığını kasteder.
Tanrı'dan aşağıdaki tüm şeylerin çokluğu onun basit birliğinde birleşir.
Tanrı'nın bu birliği, kendisinden diğer tüm varlığın 'açılımında' (explicatio)
kendini gösterir. Bu tipik Yeni Platoncu görüşün sonucu, tüm şeylerin bir
şekilde ilahi birlik içinde bulunmasıdır. Tanrı'dan aşağıdaki yaratılmışların
her seviyesi, o ilk birliği varsayar ve yansıtır. Dolayısıyla bu birlik, tüm var-
lıkların varlığı (entitas), tüm mahiyetlerin mahiyeti (quidditas), tüm neden-
lerin nedeni (causa) ve tüm amaçların amacıdır (finis) (Cusanus, De Coniec-
turis, I, 7). Her şey kaynağını ve anlamını İlahi Birlikte bulur.

Cusanus, söylediklerini daha iyi anlamamız için bir ipucu verir: "Nasıl
olabileceğini bilmiyor olsan da Tanrı'nın tüm şeylerin içermesi ve açılımı
olduğunu bilirsin. Tümün içermesi olarak, tüm şeyler O'nun içindedir. Tü-
mün açılımı olarak, O, tüm şeylerin olduğu şeydir – tıpkı bir suretteki hak-
kikat gibi." (De Docta Ignorantia, II, 3). Bu, bir yüzün yakın ve uzak kop-
yalarda aynadaki suretlerinin olması gibidir, ancak zihin ve duyular o bir
yüze suretlerde ulaşamaz. Aynı şekilde, ilahi birlik, az çok mükemmel olan
birçok surette yansır. İmgelere baktığımızda, onların o tek ilahi birliğin açır-
ılımı olduğunu görürüz. Bu imgelerin nasıl meydana gelebileceğini

düşündüğümüzde, hepsinin Tanrı'da, onların içermesi olan O'nda bulunduğunu fark ederiz (Cusanus, De Coniecturis, I, 12).

Cusanus katlanma-açılma ikiliğini açılmanın birlikten ötekiliğe hareket olarak ve içermenin de ötekiliğin birliğe dönüşü olarak ifade eder. Bölünemezliğin bölünebilirliğe, bozulmazlığın bozulurluğa, ölümsüzlüğün ölümlülüğe, hareketsizliğin hareketliliğe vb. inişi, birliğin ötekiliğe açılımıdır (Cusanus, De Coniecturis, I, 12).

Ancak ötekiliğin birliğe doğru karşılık gelen bir geri dönüşü vardır. Bu, bir başka şeye kıyasla bir olan şeyin o diğer şeyin içermesi olduğu hareketlerdir. Bu geri dönüş, bölünebilirliğin bölünemezliğe, karanlığın ışığa, kaba olanın ince olana, ölümlünün ölümsüze, parçanın bütüne dönüşüdür (Cusanus, De Coniecturis, I, 12).

Buradan yola çıkarak, Cusanus tüm yaratılmış şeylerin Tanrı'nın suretleri olduklarını vurgulamıştır. Ama Tanrı bu çoklu suretlerin kaynağıdır ve tüm ötekilikten yoksundur; O, onların hakikati olarak merkezlerindedir (Cusanus, De Coniecturis, I, 15). O, onların hakikati olduğu için, yalnız O, yaratılmış şeylerin hakikatinin tam kesinliğine ulaşabilir. (Cusanus, De Coniecturis, I, 12).

Cusanus'a göre Tanrı hakkında formüle edilebilecek herhangi bir soruya, O'nun hakkındaki her sorunun uygun olmadığı söylenmelidir (Cusanus, De Coniecturis, I, 12). Ona göre Tanrı, tüm zıtlıklardan önce gelen o ilk Birliktir. O'na Kendisinden başka hiçbir şey ait olamaz. Tanrı hakkında bir şeyi reddetmek, aynı şeyi O'nun hakkında onaylamaktan daha doğru kabul edilemez. Her ne kadar şu ya da bu sıfatın Tanrı'ya ait olduğunu reddetmek daha iyi görünse de yine de her iki zıddı da reddetmek hakikate daha yakındır. Diyelim ki Tanrı'nın varlığına ilişkin en iyi ve en uygun cevap, O'nun ne var olduğu ne de olmadığıdır. İnsana bundan daha doğru bir cevap mevcut değildir (Cusanus, De Coniecturis, I, 12).

Cusanus İlahi Birliğin basitliğinde zıtların birliğinden (coincidentia oppositorum) bahseder. Her ne kadar daha aşağı varlıklardaki ayrılıkları nedeniyle onları bağdaşmaz olarak görsek de, Tanrı'da bütün zıtlıklar bağdaşır ve çakışır. Bunun nedeni, ilahi birlikten çokluk olarak çıkan her ne varsa, kaynağında bir olarak kalmasıdır (Cusanus, De Docta Ignorantia, II, 3). Tanrı'da bu zıtların örtüşmesi durumu, mantıksal düzeyde Scotus'un zıtların aynı anda mümkün olması fikriyle yapısal bir benzerlik taşır. Özkan,

Scotus'un bu teorisiyle fiili gerçekliğin olduğundan farklı da olabileceğini temellendirdiğini belirtir (Özkan, 2024, s. 189). Cusanus da benzer şekilde, ilahi birliğin tüm zıtlıkları içermesi (complicatio) üzerinden, hakikatin Aristotelesçi çelişmezlik ilkesine dayalı tek boyutlu mantık kalıplarıyla kuşatılamayacağını göstermektedir. Böylece Cusanus zıtların birliğinin böyle bir onayının Tanrı hakkında konuşmanın saygın bir yolu olduğunu ifade eder.

Cusanus bir zıddın, diğerini dışlayacak şekilde Tanrı'ya yüklenemeyeceğinde ısrar eder. Bu, her iki zıddın da aynı anda Tanrı hakkında onaylandığı zıtların birliği öğretisini beraberinde getirir. Bu, Tanrı hakkında hiçbir şeyi onaylayamayacağımız anlamına gelir. Ona göre hakikate en yakın, en iyi tahmin, her iki zıddın da reddidir: "Tanrı var mıdır?" sorusuna, O'nun ne var olduğu ne de olmadığını ve O'nun hem var olduğunu hem de olmadığını reddetmekten daha iyi bir yanıt verilemez. Bu, ilk, en basit ve ifade edilemez varlığa (entitas) ilişkin tüm sorulara verilen tek, en yüce, en basit, en mutlak ve en uygun cevaptır (Cusanus, De Coniecturis, I, 7). Geleneksel olarak bir zıt çiftten birini olumlayıp diğerini dışlayan (örneğin "Tanrı vardır" deyip "yoktur"u reddetmek) pozitif teolojik söylem, Cusanus'a göre geçersizdir; zira insan aklının varlık veya yokluk hakkındaki kavrayışı, Tanrı'daki mutlak anlamı yansıtmaktan uzaktır.

Hatta zıtların birliği yoluyla her iki karşıt terimi birden olumlamak bile ("Tanrı hem vardır hem yoktur") yeterince radikal bir çözüm sunmaz; çünkü buradaki 'varlık' ve 'yokluk' kavramları yine insan zihnindeki anlamlarıyla sınırlıdır ve İlâhi olanı kavramaya yetmez. Dolayısıyla Cusanus, en tutarlı epistemolojik tavrın, her iki karşıtın da eşzamanlı olarak reddedildiği -Ne vardır ne yoktur- tam bir olumsuzlama (negatio) olduğunu savunur. Bu, bilginin nihai sınırını kabul eden 'en yüksek varsayım' olarak, ancak olumsuz bir dil aracılığıyla ifade edilebilir.

Ancak Cusanus'un Hristiyan bir filozof olarak negatif teolojiyi (Tanrı'nın bilinemezliğini) bu kadar merkeze alması, dinin öğretileriyle ilk bakışta çelişkili bir tutum gibi görünebilir. Hem pozitif hem de negatif teolojinin Tanrı'yı tanımlamadaki yetersizliği, insan aklı ile İlâhi Hakikat arasında aşılması imkânsız bir mesafe yaratır. Cusanus'a göre bu epistemolojik belirsizlik, Tanrı'nın Mutlak Sonsuzluğu karşısında insanın sınırlı kavrayışının doğal bir sonucudur; ancak bu durum, Tanrı hakkında konuşmayı

tamamen imkânsız kılan bir belirsizliğe yol açar (Cusanus, De Visione Dei, 20-21).

Bu aşılma mesafe, Cusanus'ta ancak İsa Mesih'in kendini ifşa etmesiyle aşılabılır bir hale gelir. İsa Mesih, hem sınırsız ilahi doğayı hem de sınırlı insan doğasını kendi şahsında birleştirdiği için zıtların birliğinin en somut örneğidir (Cusanus, De Docta Ignorantia, III, 1). Dolayısıyla Tanrı-insan ilişkisi, Tanrı'nın Kelimesi olan İsa'da görünürlik kazanır. İsa'nın her iki doğayı kendinde barındırması, Tanrı hakkındaki rasyonel tartışmaların diyalektik bir tarzda çözülmesini sağlar ve bilinemez olan Tanrı'nın insanlık için kavranabilir bir faaliyet alanına dönüşmesine imkân tanır.

Cusanus'un teolojik sisteminde Tanrı, özü itibarıyla yalnızca kendisi tarafından bilinebilir ve tüm insani kavramların ötesindedir. Cusanus'un kanaatimizce negatif teolojiyi benimsemesinin temel nedeni, Tanrı'yı yaratılmış varlıklara benzetme hatasından (antropomorfizm) kaçınmaktır; çünkü sonsuz olan, sonlu olan hiçbir şeye benzemez. Bu bağlamda hem İlahî hem de insanî doğayı kendinde birleştiren İsa Mesih, bu iki kutbu buluşturan diyalektik bir senteze karşılık gelir. Mesih, sonlu ve Sonsuzun aynı kişide birleştiği zıtların birliği yegâne nokta olduğu için, O'nun kendini ifşa etmesiyle bilinemez olan Tanrı hakkında konuşmak Hristiyan teolojisine uygun şekilde mümkün hale gelmiştir.

5- Sonuç

Nicolaus Cusanus'un 'öğrenilmiş cehalet' doktrini, Orta Çağ'ın skolastik rasyonalizmi ile modernitenin eleştirel epistemolojisi arasında kurulan diyalektik bir köprü niteliğindedir. Cusanus, insan aklının sonluluğu ile İlahi Hakikatin sonsuzluğu arasındaki ontolojik mesafeyi hakikat kesinliği bağlamında ele alarak, tüm beşerî bilgiyi varsayım düzeyine indirger. Bu tutum, hakikati durağan bir veri olmaktan çıkarıp, zihnin matematiksel ve oransal etkinliğiyle sürekli yaklaşılan ancak asla tam olarak kuşatılamayan bir süreç olarak tanımlaması bakımından Cassirer gibi düşünürler tarafından ilk modern düşünce adımı olarak görülmüştür.

Cusanus'un bilgi kuramında merkezi bir rol oynayan zıtların birliği ilkesi, geleneksel Aristotelesçi mantığın çelişmezlik yasasını askıya alarak aklı kendi sınırlarını bildiği noktada mistik bir sezgiye (ve sıçramaya davet etmiştir. Bu perspektif, aklı yadsımak yerine ona metodolojik bir tevazu yükleyerek, cehaleti edilgen bir bilgisizlikten aktif bir 'entelektüel erdeme'

dönüştürür. Ancak döneminde Wenck gibi isimler tarafından ‘sapkınlık’ ve Aristotelesçi mantığın yıkımıyla suçlanan bu yaklaşım, aslında zihnin kendi yapısal sınırlarını epistemolojik bir ilke olarak temellendirmesinin bir sonucudur.

Teolojik düzlemde ise Cusanus, negatif teolojiyi tenzih fikriyle zirveye taşıyarak Tanrı’yı her türlü rasyonel kategorinin ve zıt kutbun ötesinde konumlandırmıştır. Negatif teolojinin yarattığı bu erişilemez mesafe, Hristiyan dogmasıyla çelişir gibi görünse de, filozofun tahlilinde İsa Mesih figürü bu gerilimi çözen diyalektik bir sentez olarak belirir. Mesih, sonlu insan doğası ile Sonsuz İlahi doğayı şahsında birleştiren yegâne sınırlı maksimum olarak, bilinemez olan Tanrı’nın insanlık için kavranabilir ve konuşulabilir bir faaliyet alanına dönüşmesini sağlayan ontolojik zemini oluşturmuştur.

Nihayetinde, Cusanus düşüncesi, Orta Çağ’ın kapalı evren tasarımından ve kesinlik arayışından koparak, öznenin bilme kapasitesinin sınırlarını merkeze alan modern eleştirel düşüncenin habercisi sayılabilir. Onun matematiksel metaforlarla somutlaştırdığı bu epistemolojik model, sadece İlahi Hakikate değil, bilimsel bilginin varsayımsal niteliğine dair modern tartışmalara da ışık tutmaktadır. Cusanus’un sistemi, bilginin imkânını doğrudan temsilde değil, sürekli bir yaklaşım ve yorum sürecinde konumlandırarak, aklın hem gücünü hem de aczini eşzamanlı olarak kavrayan özgün bir bilgelik modeli sunmaktadır.

Kaynaklar

- Albertson, D. (2016). “Boethius Noster”: Thierry of Chartres’s “Arithmetica” Commentary as a Missing Source of Nicholas of Cusa’s “De Docta Ignorantia”. *Recherches de théologie et philosophie médiévales*, 83(1), 143-199. <https://www.jstor.org/stable/26486051>
- Augustinus. (2023). *İtiraflar (Ciltli)* (Ç. Dürüşken, Çev.). Alfa Yayınları.
- Baines, M. C. (2022). Gisbertus Voetius on Meditation and Learned Ignorance: Mysticism, The Devotio Moderna and the Nadere Reformatie. *Reformation & Renaissance Review*, 24(3), 161-187. <https://doi.org/10.1080/14622459.2022.2153100>
- Betz, J. R. (2024). Cusanus After Idealism from Hamann to Przywara. *İçinde D. A. & J.-L. Marion (Foreword) (Ed.), Cusanus Today: Thinking*

- with Nicholas of Cusa Between Philosophy and Theology*. The Catholic University of America Press.
- Casarella, P. J. (2006). Introduction. İçinde P. J. Casarella (Ed.), *Cusanus The Legacy of Learned Ignorance*. The Catholic University of America Press.
- Cassirer, E. (2018). *Rönesans Felsefesinde Birey ve Evren*. Verka Yay.
- Cubillos, C. M. (2012). Nicholas of Cusa between the Middle Ages and Modernity: The Historiographical Positions behind the Discussion. *American Catholic Philosophical Quarterly*, 86(2), 237-249.
- Cusanus, N. (1972). *De Coniecturis* (J. Koch, K. Bormann, & H. G. Senger, Ed.; Melner Verlag).
- Cusanus, N. (1985). *De Docta Ignorantia* (J. Hopkins, Çev.). The Arthur J. Banning Press.
- Cusanus, N. (1988). *De Visione Dei* (Hopkins, Jasper, Çev.; 2. bs). The Arthur J. Banning Press.
- Descartes, R. (1989). *Ahlak Üzerine Mektuplar* (M. Karasan, Çev.). MEB yayınları.
- Eco, U. (2021). *Felsefe Tarihi 3 Aostalı Anselmus'tan Pompanazzi'ye* (U. Eco & R. Fedriga, Ed.; L. Tonguç Basmacı, Çev.; Alfa Yay.).
- Harries, K. (2024). *Nicholas of Cusa's On Learned Ignorance: A Commentary on De docta ignorantia*. The Catholic University of America Press.
- Hopkins, J. (1981). *Nicholas of Cusa's Debate with John Wenck: A Translation and an Appraisal of De*. A.J. Banning Press.
- Hopkins, J. (2002). Nicholas of Cusa (1401-1464): First Modern Philosopher? *Midwest Studies in Philosophy*, 26(1), 13-29. <https://doi.org/10.1111/1475-4975.261051>
- Jaspers, K., & Jaspers, R. (1974). *Anselm and Nicholas of Cusa: From the Great Philosophers: The Original Thinkers* (H. Arendt, Ed.). Harcourt Brace Jovanovich.
- Koç, Y. (2009). *Theographia'nın Esasları Teoloji ve Matematik İnşası Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Leibniz, G. W. (2011). *Monadoloji Metafizik Üzerine Konuşma* (A. Altınörs, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Magee, G. A. (2025). *Hegel ve Hermetik Gelenek* (M. S. Eglen, Çev.; 2025. bs). Alfa.

- Mctighe, T. P. (1958). The Meaning of the Couple, “Complicatio-Explicatio” in the Philosophy of Nicholas of Cusa. *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association*, 32, 206-214.
- Miller, C. L. (2021). *The Art of Conjecture Nicholas of Cusa on Knowledge* (1st ed.). The Catholic University of America Press.
- Mirandola, G. P. della. (1956). *Oration on the Dignity of Man: Translated by A. Robert Caponigri*. H. Regnery Company.
- Moran, D. (2007). Nicholas of Cusa and Modern Philosophy. İçinde J. Hankins (Ed.), *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy* (ss. 173-192). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCOL052184648X.009>
- Özcangiller, İ. B. (2023). Cusanus'ta İkinci Tanrı Olarak İnsan ve Ölçme Edimi. *Eskiyeni*, (48), 53-78. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1227827>
- Özcangiller, İ. B. (2024). Cusanus on the Doctrine of the Image of God: Human Mind as the Living Image, Equality and Identity in Difference. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 65(2), 553-582. <https://doi.org/10.33227/auifd.1515595>
- Özkan, F. (2024). Duns Scotus'ta Tanrı ve Ahlâk Yasası. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9(9:1), 181-210. <https://doi.org/10.18491/beytulhikme.1484>
- Topaloğlu, F. (2022). Erken Rönesans Döneminde Panteistik Temalı Bir Tanrı Tasavvuru-Nicholas of Cusa'da Tanrı-Âlem İlişkisi-. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 26(1), 235-250. <https://doi.org/10.18505/cuid.1052666>

Öz: Nicolaus Cusanus'un “öğrenilmiş cehalet” (docta ignorantia) doktrini, insan bilgisinin yapısal sınırlarını radikal bir şekilde sorgular. Cusanus'a göre insan aklı, sonlu ve koşullu yapısı nedeniyle mutlak hakikati (Tanrı'yı) doğrudan kavrayamaz. Ancak bu sınırlılık, bir eksiklik değil, bilgelige giden yolun ta kendisidir. Gerçek bilgelik, “bilmediğini bilmekle” başlar. Cusanus, insanın tüm bilgisinin bir “varsayım” (conjectura) olduğunu, hakikate ancak sonsuz bir yaklaşma süreci içinde ulaşılabileceğini savunur. Geometrik metaforlar (daire-çokgen) ve “zıtların birliği” (coincidentia oppositorum) ilkesiyle, aklın geleneksel mantık kalıplarını aşması gerektiğine işaret eder. Bu yaklaşım, skolastik rasyonalizme içkin bir

eleştiri getirirken, modern epistemolojinin eleştirel tavrına da zemin hazırlamıştır. Teolojide ise Tanrı'nın ancak olumsuzlama (negatio) yoluyla dolaylı olarak işaret edilebileceğini öne sürerek negatif teoloji geleneğini en uç noktasına taşır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe tarihi, orta çağ felsefesi, Nicolaus Cusanus, öğrenilmiş cehalet, zıtların birliği.

